

ALEXANDRU AIOANEI*

**TEHNOCRATUL DIN UMBRĂ:
AUREL VIJOLI ȘI PLANIFICAREA ECONOMIEI
ÎN ROMÂNIA „DEMOCRAT-POPULARĂ”**

Comunizarea României este un proces despre care se poate spune că a generat deja o bibliografie consistentă, fără a fi totuși exhaustivă. Cercetători români și străini s-au aplecat asupra primilor ani postbelici, oferind o serie de monografii solide, care au adus la lumină evenimente și detalii ce au marcat drumul României spre comunism. Viața politică și transformările economice, de după 23 august 1944, au făcut obiectul unor lucrări care astăzi ne permit să reconstituim ceea ce s-a întâmplat în tulburii ani '40-'50¹. În schimb, există prea puține studii și volume despre actorii implicați în evenimente. Unii lideri politici importanți ai perioadei, precum Petru Groza, Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca sau Miron Constantinescu², au beneficiat de studii monografice sau de cercetări privind cultul personalității. Pe aceeași direcție, suntem în așteptarea unor lucrări referitoare la Ion Gheorghe Maurer, Teoharie Georgescu, Alexandru Bărlădeanu, Emil Bodnăraș și alții. În spatele liderilor importanți a activat un număr mare de

* Dr., asistent cercetare științifică, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași.

¹ Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar, aliat, ocupant 1940-1948*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1996; Dumitru Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2007; idem, *Reforma agrară din 1945 în România*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, traducere din limba engleză de Ioan Stanciu, București, Editura Litera, 1994; Florian Banu, *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom (1936-1956)*, București, Editura Nemira, 2004; Dinu C. Giurescu, *Uzurpatorii. România, 6 martie 1945 – 7 ianuarie 1946*, București, Editura Vreamea, 2004; idem, *Lichidatorii. România în 1947*, București, Editura Enciclopedică, 2010; idem, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura ALL, 1996; Mihai Irimiea, *23 august 1944. Consecințe economice*, Ploiești, Editura Prahova, 2002; Gheorghe Onișoru, *România în anii 1944-1948. Transformări economice și realități sociale*, București, Fundația Academia Civică, 1998; Narcis Dorin Ion, *Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal, 1944-1948*, București, Editura Tritonic, 2003; Ș. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti, 2002; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990; Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituționale*, București, Editura ALL, 2005; William E. Crowther, *The Political Economy of Romanian Socialism*, Praeger, 1988; Mara Mărginean, *Ferestre spre furnalul roșu. Urbanism și cotidian în Hunedoara și Călan (1945-1968)*, Iași, Editura Polirom, 2014; Cristina Mihaela Verzea, *Partidul-Stat. Structuri politice (1948-1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013; Gail Kligman, Katherine Verdery, *Țăranii sub asediul: Colectivizarea agriculturii în România (1949-1962)*, traducere de Justina Bandol, Iași, Polirom, 2015.

² Gheorghe Onișoru, *Pecetea lui Stalin. Cazul Vasile Luca*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014; Bosomitu Ștefan, *Miron Constantinescu. O biografie*, București, Editura Humanitas, 2014; Dorin-Liviu Bîțfoi, *Petru Groza, ultimul burghez*, București, Editura Compania, 2004; Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, ed. a II-a revăzută, Iași, Editura Polirom, 2016; Alexandra Toader, *Cultul personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1944-1965)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.

specialiști și tehnocrați, oameni care s-au remarcat, unii prin pregătirea lor, alții prin obediență și zel. Ei sunt cei care au asigurat funcționalitatea sistemului, prin punerea efectiv în aplicare a deciziilor politice. Asupra unui asemenea personaj se focalizează cercetarea de față.

PCR și chestiunile economice imediat după război

Înlăturarea lui Ion Antonescu și reorientarea politică a României la 23 august 1944 au permis Partidului Comunist Român să acceadă pentru prima dată la pârghiile puterii. Comuniștii au ajuns să ocupe funcții ministeriale și administrative de rang înalt, fără să aibă experiență, lucru susținut chiar în interiorul partidului. În ianuarie 1945, V. Luca îi spunea lui Groza: „Afară de Dv. nimeni dintre noi nu a mai fost înainte ministru. Înainte, noi am dus o luptă negativă, acum ducem cu totul altă luptă”³. Într-o anumită măsură, în România postbelică se repeta situația din Rusia anilor 1918-1930. Liderii din fruntea PCUS, în primii ani de după revoluție, și vorbim aici de Lenin, Troțki, Stalin, nu aveau niciun fel de experiență în administrația publică sau economie, erau revoluționari de profesie; iar comunismul de război a scos în evidență lipsa lor de pregătire pentru guvernare și înclinația spre obiective ideologice⁴. În România, situația era similară – Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca, Teoharie Georgescu erau revoluționari de profesie, fără experiență în administrație, dar cu obiective ideologice clare, care trebuiau duse la îndeplinire.

Aceste realități pot explica de ce comuniștii români nu aveau un program bine încheiat pentru refacerea economică și construcția postbelică a țării. Ulterior, odată cu impunerea graduală pe scena politică și accederea unor lideri ai partidului în funcții importante, comuniștii au creionat programe de acțiune în domeniul economic. Pentru început, erau interesați de sistemele coercitive, astfel că ministere precum cel de Justiție și cel de Interne erau văzute ca primele „redute politice” care trebuiau cucerite⁵. Misiunea lor primordială era să-și elimine dușmanii politici și să ocupe cât mai multe poziții de putere, nu aveau niciun interes să militeze și să acționeze pentru redresarea unei lumi pe care doreau, în viitorul imediat, să o elimine de tot⁶.

Primul program manifest al Frontului Național Democrat (organizație politică din care făceau parte și comuniștii și pe care în mare parte o controlau) a fost publicat la 26 septembrie 1944. Erau propuse o serie de măsuri generale precum epurarea fasciștilor, anularea oricăror legi „reacționare și nepopulare”, continuarea efortului de război, reforma agrară, asigurarea unor condiții decente de trai și muncă muncitorilor, țăranilor și cărturarilor. Printre acestea erau strecurate și câteva măsuri concrete precum naționalizarea BNR și a altor 18 bănci mari, naționalizarea întreprinderilor cu capital german, controlul cartelurilor⁷.

Contextul economic și social era unul foarte tumultuos. Producția industrială a avut de suferit foarte mult în 1944. Bombardamentele aliaților în zona București – Ploiești,

³ Arhivele Naționale ale României (ANR), fond CC al PCR. Cancelarie I, dosar 1/1945, f. 9.

⁴ Paul Gregory, *The Political Economy of Stalinism. Evidence from the Soviet Secret Archives*, Cambridge University Press, 2004, p. 27.

⁵ Acest subiect a fost analizat pe larg în studiul Aioanei D. Alexandru, *Comuniștii români, criza economică și lupta pentru putere în anii 1944 și 1948*, publicat în *Suplimentul AII*, LI, 2014, p. 157-176.

⁶ „[...] perioada postbelică de refacere și dezvoltare a României trebuia să fie în același timp aceea a unei activități revoluționare, a lichidării exploatării capitaliste, depășirii caracterului înapoiat al economiei burghezo-moșierești, construirii unei societăți noi, socialiste” (Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, București, Editura Academiei RSR, 1971, p. 34).

⁷ „Scânteia”, anul I, nr. 6, marți 26 septembrie 1944, p. 1.

evacuările, izolarea unei părți a Moldovei de restul țării și luptele din jurul Iașului, toate acestea au avut efecte dezastruoase asupra vieții economice și aprovizionării populației. Prețurile au crescut în 1944 față de 1940 de șapte ori – cele oficiale și de 15 ori – cele de pe piața neagră. La unele produse, precum zahăr, conserve sau făină, producția era la jumătate față de nivelul de dinainte de război⁸. Statul a fost nevoit să crească astfel salariile, pentru ca muncitorii să facă față creșterii prețurilor. În decembrie 1944, salariile brute atingeau valori între 20 000 și 94 000 de lei, în condițiile în care un litru de ulei de floarea soarelui costa 349 de lei. Funcționarii mai primeau, pe lângă salarii, o indemnizație de scumpete pentru fiecare copil, ce varia între 1 875 și 4 000 lei⁹.

Liderii comuniști nu erau foarte interesați de aceste probleme în toamna lui 1944. Orice acțiune a lor era trecută prin optica luptelor politice și a epurării „fasciștilor”. Într-o ședință cu activul central de partid, imediat după 23 august, Gheorghe Apostol susținea că ridicarea salariilor muncitorilor la nivelul prețurilor nu era posibilă, atâta timp cât în fabrici și instituții rezidau funcționari, rămășițe ale „fascismului și legionarismului”. El solicita crearea unui bloc al partidelor anti-hitleriste, care să formeze un guvern ce urma să pună în aplicare ideile și planurile comuniste. Pentru aceasta era pregătit să mobilizeze muncitorimea în sindicate. Maurer l-a completat, spunând că pe lângă aparatul de stat, a cărui curățire de fasciști era principala problemă, mai existau și o serie de asociații profesionale, la fel de infestate, precum Baroul, asociațiile de ingineri, medici sau arhitecți, care trebuiau la rândul lor defascizate¹⁰.

În tot acest timp, condițiile de trai din țară se înrăutățeau, mai ales în zonele unde au fost lupte sau cantonau trupe sovietice. Într-o notă despre situația populației din Focșani și Râmnicu Sărat, se înregistra faptul că locuitorii erau deprimăți și nu mai acceptau starea de dezordine existentă. Unii comercianți refuzau să mai facă aprovizionarea propriilor prăvălii, de frica jefuitorilor. Foarte puțini erau cei care se mai încumetau să ducă mărfuri în nordul Moldovei, pe mijloace proprii¹¹. Rezidența Siguranței din Suceava a realizat, în iulie 1945, o sinteză a situației populației și a stării de spirit din județele Botoșani, Baia, Câmpulung, Rădăuți și Suceava. La Botoșani, țărani erau nemulțumiți de măsura blocării cerealelor. Ei credeau că astfel vor veni sovieticii și le vor lua pe toate. Funcționarii așteptau înființarea economatelor, în speranța că vor putea procura mai ușor produsele de primă necesitate¹². La Rădăuți, populația, în special țărani, era nemulțumită de faptul că i se impunea să predea cereale și animale pentru respectarea prevederilor armistițiului, însă prețul oficial oferit era mult prea mic față de cel real¹³.

Ignorând, cel puțin aparent, astfel de semnale, membrii guvernului Groza, considerau că, de exemplu, în nordul Moldovei situația nu era atât de gravă pe cât o arătau rapoartele diferitelor instituții. La ședința Consiliului de Miniștri, din 15 iunie 1945, Petru Bejan, într-o discuție despre aprovizionarea capitalei, susținea că realitatea nu era chiar atât de problematică, afirmând că în provincie a mâncat de multe ori pâine albă. La rândul său, ministrul Durma a prezentat un meniu al unui restaurant din Dorohoi. Bejan solicita tuturor celor prezenți la ședință să vadă meniul pentru a-și da seama cât de bine se trăiește în Moldova, acolo unde se trimiteau mii de vagoane de cereale. A mai spus că cineva i-ar fi transmis că, dacă vrea să mănânce bine, să meargă la Bacău.

⁸ Valentin Vasile, *Viața cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 96-97.

⁹ *Ibidem*, p. 95.

¹⁰ ANR, fond CC al PCR. Cancelarie I, dosar 10/1944, f. 2, 5.

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar 4284, f. 452.

¹² *Ibidem*, f. 460.

¹³ *Ibidem*, f. 464.

Ministrul Tudor Ionescu i-a completat pe cei doi, afirmând că și la Iași se mânca în fiecare zi carne la preț ieftin, pentru că acolo erau vitele refuzate în contul armistițiului. Vasiliu-Râșcanu cerea ca persoanele originare din aceste provincii și aflate în refugiu să plece spre casă pentru a decongestiona Capitala¹⁴.

Realitatea era departe de ceea ce se discuta în cercurile politice de la București. La Galați, la un restaurant categoria I, o supă de legume costa 240 de lei, iar un borș de pește 600 de lei. O mâncare cu carne ajungea chiar și la 800 de lei la un restaurant categoria I și 650 la unul categoria a III-a. Un pui fript costa între 3 200 și 3 500 de lei¹⁵ în condițiile în care, spre exemplu, salariul unui butrar ajunsese la 75 000 de lei, din care 15 000 de lei reprezentau sporul de scumpete, iar alocația unui copil era de 4 000 de lei¹⁶. La finalul anului 1946, prețurile la produsele alimentare atingeau valori aproape imposibil de acoperit. De exemplu, la Roman ouăle erau 2 500-3 000 de lei bucata, laptele 4 500-5 000 de lei litrul, untul 100 000 lei/kg, carnea de vită 14 000 lei/kg, uleiul 40 000 lei/kg¹⁷.

Salariile foarte mici și prețurile ridicate au dus la o creștere a corupției printre funcționari. Astfel, într-un raport al Inspectoratului de poliție Iași, din toamna lui 1945, se preciza că aproape toți funcționarii percep diferite sume de bani pentru serviciile prestate populației. Mai mult, unii dintre aceștia, care dețineau funcții importante – precum magistrații –, erau dispuși să renunțe la slujba de la stat și să practice pe viitor alte meserii, cum ar fi avocatura¹⁸. În rândurile studenților, evenimentele internaționale aveau o influență puternică: se discuta despre victoria laburiștilor în Anglia și modul în care acest lucru va da mână liberă Rusiei în România¹⁹. În ceea ce-i privește pe comercianți, rămăneau în ochii noilor autorități principalii „dușmani” pe „frontul” luptei împotriva „speculei”. Observăm chiar în rândurile structurilor de poliție o stare de revoltă împotriva Ministerului de Justiție, deoarece spuneau că „speculanții” arestați de ei erau eliberați de Parchet²⁰. În raportul despre starea de spirit a populației din Iași, semnat de Dumitru Ganciu (inspector regional de poliție) și Otto Schechter (șeful Poliției de Siguranță Iași), se solicita trimiterea la Iași a 500 000 de lei pentru dezvoltarea și recompensarea agenturii informative și înființarea unui lagăr, unde să fie internați, pentru o perioadă de 1-6 luni, cei reținuți pentru fapte de speculă²¹.

Pericle Martinescu amintește în jurnalul său o emisiune radiofonică transmisă în zilele de Crăciun din 1945, în care un personaj Nae îi spunea prietenului său Costică: „La noi e bine, e belșug, e rai, mă Costică. Dar tu știi că în alte părți, în Franța, în Ungaria, la Viena, oamenii stau în frig, n-au pâine”²². Realitatea se prezenta exact invers, românii fiind cei care nu primeau nici măcar pâine. La începutul anului 1946, în Galați, pâinea se oferea o dată la șapte zile, însă au fost momente când s-a distribuit o dată la două săptămâni. Prețurile au urcat foarte mult la principalele alimente, iar altele, precum cartofii sau uleiul, ori se găseau foarte greu, ori erau vândute doar pe piața liberă²³. Informațiile

¹⁴ ANR, fond Consiliul de Miniștri. 1945-1977, dosar 10/1945, f. 247.

¹⁵ AN-Galați, fond Primăria Galați, dosar 31/1945, f. 5.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 11/1945, f. 6.

¹⁷ Arhiva Băncii Naționale a României (ABNR), fond Secretariat, dosar 30/1946, f. 118.

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar 11682, f. 89-90.

¹⁹ *Ibidem*, f. 91.

²⁰ *Ibidem*, f. 92.

²¹ *Ibidem*, f. 97.

²² Pericle Martinescu, *Jurnal intermitent. 1945-1947, 1964-1984*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2001, p. 26-27.

²³ Prețurile la unele alimente pe piața Galațiului în ianuarie 1946 erau: cartofii 1 500-1 600 lei/kg, fasolea 1 000 lei/kg, uleiul 9 000 lei/kg, carnea de vită 10 000 lei/kg, iar cea de porc 14 000 lei/kg (ACNSAS, fond Documentar, dosar 11684, f. 186).

alarmiste care veneau dinspre Ucraina și Rusia erau confirmate de imaginile dezolante, cu moldoveni care călătoreau în celelalte provincii „după ceva bani și de-ale gurii”. Seceta era o realitate obiectivă, însă dimensiunile ei dramatice au fost accentuate de conjunctura postbelică: reforma agricolă, imposibilitatea însămânțării unor suprafețe mari de teren, distrugerile sau rechiziționările uneltelor și utilajelor agricole și, nu în ultimul rând, deciziile contradictorii ale guvernanților, care au creat o stare de confuzie și au îngreunat ajutorarea populației²⁴.

În acest context, rolul specialiștilor cooptați în structurile de putere ale comuniștilor a devenit foarte important. Liderii PCR aveau nevoie de persoane care să mențină statul pe linia de plutire din punct de vedere economic și, în același timp, să pregătească terenul pentru obiectivul final, preluarea puterii totale și naționalizarea economiei. Unul dintre aceste personaje a fost Aurel Vijoli. Un nume aparent cunoscut, economist cu o pregătire solidă, funcționar cu experiență în BNR, după 1947 guvernator al băncii centrale și cel mai longeviv ministru de finanțe. Cu toate acestea, personalitatea sa nu a generat un mare interes pentru istorici, fapt explicat și de lipsa unor abordări sistematice de istorie economică asupra perioadei. Au fost câteva încercări de reconstituire a biografiei lui Vijoli, fără ca acestea să pună în circulație informații inedite²⁵.

Personaj cu relații mai vechi în rândul comuniștilor, fără a fi membru de partid înainte de război, acesta a fost integrat, imediat după 23 august, în diferitele organisme cu rol economic ale PCR. Comuniștii aveau nevoie de un om de încredere în interiorul BNR, care să le ofere informații și să încerce să le impună propria linie, într-o instituție considerată, prin excelență, ca fiind fieful liberalilor. În noiembrie 1945, Aurel Vijoli a fost numit în Consiliul Superior al Economiei Naționale, instituție înființată pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, cu rolul de a planifica, coordona și aplica politica economică a Guvernului. Orice act cu caracter economic, ce urma să fie aprobat în guvern, trebuia să aibă avizul acestui consiliu. Din noul organism mai făceau parte Gheorghe Gheorghiu-Dej, Mihail Ralea, Lothar Rădăceanu, Petre Bejan, Tudor Ionescu, Romulus Zăroni, Anton Alexandrescu, Nicolae Pârvulescu, Alexandru Alexandrini, Ion Maurer, Bucur Șchiopu, Aurel Vijoli, Eugen Balan, Vasile Modoran, Ep. Anghelii, Al. Burghilea, Pamfil Ripoșanu și Emil Bodnăraș²⁶.

O altă funcție importantă deținută de Vijoli în arhitectura de partid a fost cea de responsabil al Comisiei Centrale Financiare a PCR, postură din care se ocupa cu finanțele partidului. Din biroul acestei comisii mai făcea parte, printre alții, și Emil Calmanovici. Cei 400-500 de cotizanți la bugetul partidului nu reușeau să asigure veniturile necesare, prin urmare era nevoie de implicare în afaceri pentru a spori sumele care intrau în trezoreria de partid. Numirea lui Vijoli ca responsabil pentru această comisie arată încrederea deosebită de care se bucura la nivelul *leadership*-ului partinic. Cu toate acestea, faptul că era cooptat în diverse structuri l-a făcut să ignore oarecum această responsabilitate și să fie propus spre destituire din această funcție²⁷.

²⁴ „[...] măsurile păreau contradictorii pentru că noi ne închipuim că erau luate cu un minim de bune intenții, pe când realitatea era exact pe dos; cu cel mai mare cinism, ele erau menite să distrugă orice structură viabilă și să instaureze penuria, haosul, deruta, după care «ordinea» avea să pară acceptabilă sau chiar bine venită” (Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat, Memorii 1944-1947*, vol. I, București, Editura Humanitas, 2007, p. 221).

²⁵ Vezi Alina Ilinca, *Aurel Vijoli. Un tehnocrat în regimul comunist*, în *MI*, nr. 6/iunie, 2004, p. 69-72; Brândușa Costache, *Aurel Vijoli (1902-1989)*, în *AT*, anul XIX, nr. 70-71, t. 1-2, 2001, p. 253-256.

²⁶ ANR, fond Consiliul de Miniștri. 1945-1977, dosar 8/1945, f. 1-2, 9-10.

²⁷ ANR, fond CC al PCR. Secția Economică, dosar 86/1945, f. 2-3.

Prin prisma funcțiilor pe care le deținea în arhitectura de partid, dar și ca urmare a pregătirii sale economice, Aurel Vijoli a venit, nu de puține ori, cu propuneri pentru redresarea economică a țării. Făcând o analiză a realităților din România, în ianuarie 1946, acesta constata că producția industrială era în scădere, iar reducerea transporturilor pe căile ferate confirma acest lucru. Prețurile erau în creștere cu 50%, la fel valorile imobiliare, devizele și medaliile de aur. Perspectiva încheierii contractelor colective de muncă și a creșterii salariilor cu 100% a dus la o creștere a prețurilor pe piața neagră la aceeași proporție²⁸. Bursele și ratele de schimb erau fluctuante, francul elvețian evolua de la 6 700 la 8 500-9 000 de lei, pentru ca apoi să scadă spre 7 000 de lei, iar lira sterlină de la 31 500 a urcat la 47-48 000 de lei²⁹. Vijoli mai constata creșterea excesivă a unor prețuri pe piața liberă, mai ales la produsele alimentare, și cerea măsuri pentru controlul producției, circulației și schimburilor de bunuri între oraș și sat. De asemenea, acesta atrăgea atenția asupra lipsei de combustibil din industrie și cerea să fie diminuată cota de păcură dată sovieticilor sau să se crească cantitatea extrasă³⁰.

Pentru redresarea economică a țării, Aurel Vijoli a venit cu un pachet de măsuri extins. De exemplu, pentru îmbunătățirea transportului, acesta propunea aducerea din străinătate a câtorva mii de camioane, locomotive, piese de schimb și alte agregate care să îmbunătățească situația și care să fie plătite prin vânzări de aur. La fel, pe bază de aur propunea o creștere a importului de materii prime, instalații și piese de schimb pentru industrie³¹. Fabricile care nu aveau un orizont decent de refacere și punere în funcțiune urmau să fie închise, iar muncitorii să fie folosiți la investițiile publice sau în alte industrii. De altfel, era unul dintre adepții mutării muncitorilor dintr-o ramură industrială în alta sau de la o unitate la alta, pentru folosirea mult mai eficientă a mâinii de lucru³². În domeniul agriculturii, propunea din nou folosirea aurului pentru dotarea cu tractoare și utilaje. În privința aprovizionării, acesta amintea că, în pofida importurilor serioase din URSS, pe piață mai era nevoie de 32 000 de vagoane de cereale, pe care propunea să le constituie din colectări. Astfel, Institutul National al Cooperăției avea să primească dreptul exclusiv de a comercializa produse industriale în mediul rural, urmând în același timp să colecteze cerealele. Se opunea înființării Oficiului Central pentru Colectare, afirmând că, din punct de vedere politic, era mai just ca țărani să fie legați de cooperative, astfel reușindu-se eliminarea comerțului particular de la sate. Vijoli cerea o mai bună organizare a oficiilor economice județene, astfel încât aprovizionarea să se facă pe baza unei politici unitare la nivel național, nu pe fiecare județ în parte³³. Pentru eliminarea speculei, cerea ca la orașe să fie aprovizionați doar comercianții considerați serioși și care nu creșteau prețurile nefiresc de mult. În ceea ce privește prețurile, afirma că la Comisariatul prețurilor, împreună cu alți funcționari, luase o serie de măsuri precum organizarea controlului prețurilor, controlul stocurilor și circulației mărfurilor³⁴. Armonizarea prețurilor produselor agricole cu cele industriale era unul dintre obiectivele asumate de Aurel Vijoli. În acest sens, pleda pentru fixarea unor prețuri la nivel ridicat, pentru că astfel se evita stocarea mărfurilor; producătorii erau încurajați să producă și mai mult, stimulându-se, în același timp, și depunerile la bănci³⁵.

²⁸ Idem, dosar 29/1946, f. 2-3.

²⁹ *Ibidem*, f. 4.

³⁰ *Ibidem*, f. 5.

³¹ Idem, dosar 29/1946, f. 2-3.

³² *Ibidem*, f. 3.

³³ *Ibidem*, f. 4-5.

³⁴ *Ibidem*, f. 6-7.

³⁵ *Ibidem*, f. 8.

Domeniul financiar era zona sa de confort, iar aici a venit cu o serie de sugestii care au marcat politicile economice ale comuniștilor pentru mulți ani. Potrivit lui Vijoli, creditarea avea două probleme, în primul rând nu era alimentată prin depuneri, apoi nu era direcționată spre zonele unde era nevoie cel mai mult. Pentru prima problemă propunea garantarea de către stat a depozitelor la bănci și înființarea de agenții ale BNR în mediul rural. În domeniul finanțelor propunea o revizuire a impozitelor și organizarea sistemului pentru a se evita evaziunea impozitelor directe³⁶.

Pregătirea sa și încrederea arătată de conducerea partidului îi dădeau curaj lui Vijoli. Într-o discuție din Biroul Politic despre problemele economice, din 17 ianuarie 1946, acesta a afirmat că producătorului trebuia să i se plătească prețul corect, dar stabilit de guvern pe bază de calcule, nu stabilit de producător după regulile pieței: „Să dăm dreptul omului, dar să tăiem capul celui care se abate de la regulă”³⁷. Vijoli a afirmat, la un moment dat, că economia mergea mai bine pe vremea lui Antonescu, când reperul era prețul de cost și nu prețul de compensație, așa cum se întâmpla în 1946. Acesta milita pentru o recalculare rapidă a prețurilor și o intervenție pe piață. Dacă regimul dorea să plătească pe produse prețul la care ele fuseseră cumpărate de comercianți cu câteva luni înainte și nu la cel de pe piață la momentul tranzacției, „le va da o lovitură” acestora însă va afecta și economia, pentru că cei mai mulți vor ascunde stocurile de mărfuri³⁸.

În preajma alegerilor, partidul comunist avea nevoie de măsuri populare și raționale în același timp, care să nu ducă la o înrăutățire a situației și la micșorarea capitalului de încredere. Un prim pas în câștigarea maselor de muncitori de partea guvernului a fost creșterea salariilor și a pensiilor funcționarilor publici, la 21 februarie 1946³⁹. În realitate, decizia nu a avut efectul scontat, generând imediat o creștere a prețurilor, astfel că puterea de cumpărare a muncitorilor a rămas aceeași, dacă nu chiar a scăzut, căci rata scumpirii a fost mai mare decât cea a măririi salariilor⁴⁰.

În aceste condiții, orice zvon care putea afecta popularitatea guvernului trebuia combătut. Într-o discuție avută cu Reuben Markham, Petru Groza a susținut în fața acestuia că în timpul guvernului său nu va aplica nicio politică favorabilă trecerii la sistemul economiei planificate de tip sovietic, iar capitalurile băncilor vor rămâne neatînse⁴¹. Pe aceeași linie, „Scânteia” publica, în numărul de pe 20 mai 1946, „Platforma Program a Blocului Partidelor Democratice”, în care era susținută ideea stimulării inițiativei private⁴². Politicile lor erau confuze și contradictorii, iar unii autori pun asta pe seama existenței, la vârful partidului, a unei constelații de personalități care coordona mici feude, ceea ce făcea ca disciplina de partid să nu fie tot timpul eficientă⁴³.

Naționalizarea BNR. Spre economia planificată: naționalizarea BNR

Problemele financiare erau cele mai serioase cu care s-au confruntat guvernele postbelice, inclusiv guvernul Groza, controlat de comuniști. În acest context, marcat de o inflație galopantă, Banca Națională a României devenea un actor-cheie, ce putea fi folosit pentru stabilizarea monedei. De altfel, comuniștii nu își doreau să controleze

³⁶ *Ibidem*, f. 9-10.

³⁷ Idem, fond CC al PCR. Cancelarie I, dosar 10/1946, f. 5.

³⁸ *Ibidem*, f. 6.

³⁹ Ș. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *op. cit.*, p. 144.

⁴⁰ Gheorghe Onișoru, *România în anii 1944-1948...*, p. 50.

⁴¹ Ș. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *op. cit.*, p. 139.

⁴² „Scânteia”, seria III, anul XVI, nr. 528, 20 mai 1946, p. 3.

⁴³ William E. Crowther, *op. cit.*, p. 50.

această instituție doar pentru a-și pune în aplicare politicile monetare ci, mai ales, pentru a controla politicile de creditare și circulația capitalurilor. Nu în ultimul rând, accesul la resursele financiare ale instituției reprezenta o miză cel puțin la fel de importantă.

Într-un raport, din 1945, al guvernatorului Constantin Tătăranu, înaintat ministrului de Finanțe Mircea Durma, se arată că BNR a oferit guvernului sumele necesare rezolvării situațiilor de după 23 august 1944. Prin urmare, au fost puse în circulație un plus de emisiune de 417 261 de milioane de lei și avansuri pentru angajamentele legate de armistițiu în valoare de 394,336 de milioane de lei. Începând din 1939, prețurile au crescut anual cu 52,7%, 83,6%, 54,5%, 33,1%, 35,7%, iar din august 1944 până în iulie 1945 au crescut cu 625,2%, în același timp creșterea emisiunii a fost doar de 279,8%⁴⁴. În raport se arată că cererile statului privind noi credite și surplusuri de emisiune au depășit cu mult ceea ce se negocia, că BNR aștepta de la Guvern măsuri concrete de redresare economică și financiară, și nu cereri pentru noi credite. Aceste pasaje erau tăiate cu roșu de către Petru Groza⁴⁵. Se mai atrăgea atenția asupra faptului că nu lipsa monedei pe piață era problema, deoarece cantitatea fiduciară era suficientă, ci lipsa bunurilor de consum. Oamenii preferau plățile fără numerar, fugeau de monedă, iar lipsa produselor ducea la o creștere perpetuă a prețurilor⁴⁶.

De altfel, în 1945, BNR se afla într-o situație cu care nu se mai întâlnise niciodată în istoria ei. Institutul de emisiune trebuia să acopere 50% din bugetul țării, să finanțeze colectarea cerealelor și a lânii, precum și a economatelor care asigurau aprovizionarea funcționarilor și muncitorilor⁴⁷. Pe lângă acestea, BNR începea să fie văzută ca un instrument prin care statul putea scoate de pe piață o cantitate mare de lichidități. Tot mai mulți lideri comuniști, printre care se numărau și tehnocrați precum Aurel Vijoli, propuneau ca BNR să se implice mai mult în creșterea încrederii populației în bănci, astfel încât să crească rata depunerilor. BNR urma să garanteze depunerile la CEC, ceea ce ar fi crescut sumele depuse de populație. În acest sens, se lua în considerare deschiderea unor agenții în mediul rural, pentru a încuraja populația să depună lichiditățile⁴⁸.

Victoria comuniștilor la alegerile din noiembrie 1946 le-a permis să declanșeze un atac frontal asupra unor instituții pe care până atunci le lăsaseră în mâinile partenerilor de guvernare. Prima măsură a fost preluarea Ministerului Industriei și Comerțului de către comuniști și desemnarea lui Dej la conducerea acestuia⁴⁹. Totuși, marea miză o reprezenta o altă instituție. Încă din septembrie 1944, în „Scânteia” se vorbea despre naționalizarea BNR și a altor 18 bănci mari. În 1946, la vârful partidului, a început să se discute tot mai mult despre această măsură, ca un prim pas către un control economic total⁵⁰. În ședința Biroului Politic din 7 decembrie 1946, Vijoli a pus în discuție trei proiecte de legi: etatizarea BNR în două variante, Statutele BNR și Dirijarea creditului. Comuniștii români nu voiau ca măsurile economice preconizate de ei să afecteze interesele sovietice. Prin urmare, Aurel Vijoli a fost însărcinat să realizeze un referat prin care să se explice dacă proiectatele măsuri împotriva băncilor pot afecta SovromBank⁵¹.

⁴⁴ ANR, fond CC al PCR. Secția Economică, dosar 43/1945, f. 4-5.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 6.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 7.

⁴⁷ *Idem*, dosar 49/1945, f. 3.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 8. Pentru mai multe informații despre rețeaua BNR din țară, vezi articolul Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *Despre extinderea rețelei de sucursale și agenții a BNR (1880-1930)*, în „Urban History”, t. XV, 1-2, 2007, p. 87-101.

⁴⁹ Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii. România în 1947*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 33.

⁵⁰ ANR, fond CC al PCR. Cancelarie vol. I, dosar 22/1946, f. 10.

⁵¹ *Idem*, dosar 59/1946, f. 6-7.

În același timp, în discuțiile din jurul naționalizării Băncii Naționale, se vehicula din nou ideea sumelor mari de bani teaurizate în mediul rural. Se considera că aproximativ 30% din populația rurală, țărani bogăți, dețineau zeci de milioane de lei, pe care refuzau să-i vehiculeze. Comuniștii proiectau o serie de măsuri prin care să-i sperie pe țărani și comercianți, pentru ca aceștia să-și pună economiile în circulație. Una dintre idei era de a crea un mecanism prin care Institutul Cooperăției să se împrumute de la populație⁵².

Pentru a salva anumite aparențe, liderii PCR au solicitat legislativului, la 12 decembrie 1946, prin vocea lui Gheorghe Apostol, etatizarea BNR. Manevra era una formală, însă necesară pentru a crește gradul de legitimitate a unei hotărâri luate în culisele partidului. După numai șase zile, la 20 decembrie, Adunarea Deputaților aproba legea naționalizării Băncii Naționale⁵³. Era un prim pas către controlul resurselor financiare, care le-a permis noilor guvernanți șantajarea producătorilor și comercianților dependenți de credite. Potrivit lui Aurel Vijoli, etatizarea BNR a fost „prima legiferare a unei măsuri revoluționare în drumul nostru spre socialism”⁵⁴.

În expunerea de motive prezentată de Vijoli în Biroul Politic, naționalizarea BNR era justificată prin „necesitatea înmănușierii tuturor factorilor de producție”. În viziunea liderilor comuniști, statul, fără a leza interesele particulare, putea, sau mai curând trebuia, să intervină pentru a evita ca politicile de creditare să devină un „instrument de opresiune”. Într-o țară în reconstrucție, așteptările populației erau foarte mari, context în care BNR trebuia să fie încadrată în politica monetară și financiară generală a statului. Pentru a se legitima această măsură erau aduse în discuție cazurile Franței și Marii Britanii, țări care și-au etatizat la rândul lor băncile naționale. La nivel declarativ, etatizarea nu știrbea independența BNR, iar foștii acționari aveau să primească despăgubiri pentru acțiunile lor, în cuantum stabilit de Curtea de apel București. BNR urma să devină organ director al politicii de creditare, putând să ceară informații și să dea îndrumări tuturor instituțiilor de credit. Banca centrală continua să rămână o instituție separată de stat, pe acțiuni, cu activitate independentă și care aplica doar recomandările referitoare la normele de creditare. Conducerea era asigurată de un guvernator, un viceguvernator și nouă administratori numiți la propunerea Ministerului de Finanțe, prin Decret Regal, cu aprobarea Consiliului de Miniștri⁵⁵. Aceste idei erau incluse și în textul legii de naționalizare. Organele BNR primeau drept de control și investigație asupra băncilor și stabilimentelor financiare. Pe lângă Curtea de Apel București s-a instituit un complet de Judecată care să stabilească prețul acțiunilor băncii pentru despăgubiri⁵⁶. Banca rămânea singura instituție de emisiune, având responsabilitatea de a asigura circulația monetară și să mențină stabilitatea monedei. Capitalul BNR era de 600 000 000 de lei, împărțit în 200 000 de acțiuni a câte 3 000 de lei⁵⁷. În 1947, Aurel Vijoli avea să fie numit în cea mai importantă funcție din noua instituție.

Naționalizarea economiei din vara anului 1948 a dus și la reorganizarea sistemului bancar și de credit din România. Ca o primă măsură, toate băncile și instituțiile financiare și de asigurări erau lichidate, cu excepția Băncii Naționale, a Societății de Credit

⁵² Idem, fond CC al PCR. Secția Economică, dosar 27/1946, f. 24.

⁵³ Ș. Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *op. cit.*, p. 213-217

⁵⁴ Aurel Vijoli, *Din prefacerile sistemului bănesc și de credit*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 99.

⁵⁵ ANR, fond CC al PCR. Secția Economică, dosar 27/1946, f. 27.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 29.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 31.

Industrial, a Casei de Economii și Cecuri Poștale și Casei de Depuneri și Consemnațiuni. Operațiunile băncilor lichidate erau preluate de BNR. Ulterior aveau să se producă o serie de transformări și fuziuni în sistemul bancar. Societatea Națională de Credit Industrial a devenit Banca de Investiții în septembrie 1948, iar în octombrie 1949, Casa de Economii și Cecuri Poștale și Casa de Depuneri și Consemnațiuni au fuzionat, rezultând Casa de Economii și Consemnațiuni⁵⁸.

În octombrie 1948, Banca Națională a României a trecut printr-o reorganizare. Titulatura s-a schimbat în Banca de Stat a Republicii Populare Române. Astfel, noua instituție devenea pârghia centrală a regimului în ceea ce privește politicile monetare și de creditare. Și își păstra dreptul exclusiv de emisiune monetară, se ocupa de centralizarea numerarului în casierile sale, efectua plăți fără numerar între întreprinderi și oferea credite pe termen scurt. În 1951, Banca de Stat a intrat în directa subordonare a Ministerului de Finanțe⁵⁹, ceea ce a făcut ca și Vijoli să devină subordonatul direct al lui Vasile Luca. Tot în toamna lui 1948 au fost luate o serie de măsuri care obligau întreprinderile, instituțiile și organizațiile să-și depună lichiditățile la Banca de Stat și să facă plăți și încasări doar prin conturile deschise la banca centrală⁶⁰. După episodul reformei monetare din 1952 și demiterea lui Aurel Vijoli din funcția de Președinte, Banca de Stat a fost supusă unui control mult mai strict din partea partidului. S-a instituit obligativitatea informării periodice a structurilor de partid cu privire la planul de casă și de credite al băncii. De asemenea, reprezentanții băncii realizau rapoarte și dări de seamă destinate Consiliului de Miniștri, care le aproba sau nu⁶¹.

Cine era Aurel Vijoli?

S-a născut la 12 februarie 1902, în comuna Recea, astăzi în județul Brașov. Tatăl său a fost învățător, iar mama casnică, averea familiei fiind reprezentată de 10 ha de pământ⁶². În 1921 a absolvit liceul „Negru Vodă” din Făgăraș și s-a înscris la Academia Comercială din București, în paralel urmând și Facultatea de Drept. În 1922, din primul an de studii universitare, s-a angajat la Ministerul Finanțelor, iar din anul II la Banca Viticolă. La aceste două instituții a lucrat câte 9-10 luni pe an, deoarece în vacanțe mergea acasă pentru a-și ajuta frații la muncile din gospodărie, fiind orfan de tată din 1918. În 1923, a depus o cerere de angajare la BNR, unde a fost încadrat de la 1 august⁶³.

Deși în memoriile sale susținea că a avut convingeri socialiste încă din liceu, iar cât a activat în aparatul BNR se situase în fruntea activităților sindicale, documentele arată că intrase în contact cu structurile comuniste relativ târziu. În perioada interbelică a fost doar o singură dată în conflict cu superiorii săi din BNR, în 1931, când protesta față de modul în care fuseseră evaluați angajații Direcției Viramente pe care îi conducea⁶⁴. De altfel, se pare că, la finalul anilor '30, datorită pregătirii sale, devenea unul dintre protejații lui Mitiță Constantinescu, guvernator al BNR și ministru de Finanțe⁶⁵.

⁵⁸ Roxana Radu, George Ghionea, *The National Bank of Romania from state body to autonomus authority*, în „Management cultural”, vol. XVI, nr. 3 (32), 2014, p. 65.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 66.

⁶⁰ ABNR, fond Studii, dosar 1/1952, f. 24.

⁶¹ *Ibidem*, f. 27.

⁶² ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. II, f. 3.

⁶³ Aurel Vijoli, *op. cit.*, p. 15-16.

⁶⁴ Brândușa Costache, *op. cit.*, p. 253.

⁶⁵ Alina Ilinca, *op. cit.*, p. 69.

Primele contacte cu PCR le-a avut în 1940, fiind antrenat în diferite acțiuni. A difuzat material de partid și a furnizat informații din interiorul băncii partidului comunist. Se pare că și-a pus casa la dispoziție pentru o serie de întâlniri conspirative. În 1942, a fost numit director al prețurilor în Ministerul Industriei și Comerțului și delegat al BNR în Comisia pentru camuflajul transmiterii de bunuri evreiești. După un an, în 1943, a fost primit în PCR. După 23 august 1944 a contribuit la activarea sindicatului și celulei de partid din BNR. În 1945, a fost numit administrator la banca centrală, iar în 1946 viceguvernator. În paralel a fost ales în parlament și numit în Consiliul Economic Superior. În 1947, a fost ales guvernator al BNR, iar în 1948 președinte al Băncii de Stat a Republicii Populare Române⁶⁶.

Într-o autobiografie din 1948, Vijoli a încercat să-și construiască un parcurs care să fie mai în acord cu așteptările liderilor de partid. Astfel, afirma că, după angajarea la BNR, a urcat toate treptele funcționărești până la inspector administrativ și guvernator în 1947. A fost avansat de mai multe ori excepțional, până s-a aflat că este comunist; și a ocupat mai multe funcții precum: organizarea Serviciului de urmărire a cumpărătorilor clandestini de aur, în 1933; distribuitor de devize către particulari; reorganizarea Direcției Comerțului Exterior din Ministerul Industriei și Comerțului etc. În opinia lui, în 1943, a fost schimbat din funcția de inspector pentru că era membru al PCR. După 23 august a fost numit, la stăruința partidului, administrator la BNR. La 11 martie 1946, a fost promovat în funcția de viceguvernator, tot în acest an fiind numit consilier coordonator al Consiliului Economic Superior. La 24 noiembrie 1947 a fost numit guvernator al BNR. La 11 februarie 1948 a fost numit membru în Comisia Aurului și Devizelor. La 15 octombrie 1948 a fost numit președinte al Băncii de Stat a RPR și ministru adjunct al Ministerului Finanțelor. Susținea că avea convingeri comuniste înainte de a intra la BNR și că încercase de câteva ori să mobilizeze muncitorii cu solicitări salariale, dar nu lua contact cu Partidul decât în 1940, pentru că era izolat în instituție. Acesta mai preciza că a fost mereu urmărit de Siguranță, dar nu le-a dat probe⁶⁷.

Despre familia extinsă știm că tatăl său a murit în 1918. Fratele Bartolomeu Vijoli a fost inginer energetic la Institutul Chimiei și Petrolului, a intrat în partid în 1945, după care a fost exclus pe motiv că demontase centrala electrică din Iași, în 1944, la înaintarea sovieticilor, și pentru că era de „origine chiaburească”. Comisia de Control l-a repus ulterior în drepturi, recunoscându-i vechimea din 1945. Victor Vijoli, alt frate, jurist, a fost directorul depozitului de vinuri Gostat din București. A fost membru al partidului Agrarian al lui Argentoianu, de unde ar fi fost exclus în 1940, pe motiv că apăruse mai mulți evrei în contextul politicilor antisemite de la finalul anilor '30. Traian Vijoli, fost contabil la Banca de Investiții, a fost dat afară din partid în 1952, pentru că nu ar fi dus muncă politică și sprijinise „elemente reacționare” ca să ocupe funcții de conducere. Cele două surori erau Aurelia Dateș, țărancă, și Maria Rebreanu, profesoară. Fiul său, Vijoli Tiberiu, era inginer chimist la Institutul de proiectări alimentare. După 1944 s-a înscris în partid. A fost exclus în 1952 pentru că nu s-ar fi opus „deviatorilor de dreapta”. În 1957, a fost reprimat în partid cu vechimea din 1946⁶⁸. Despre a doua sa soție, Valentina Vijoli, știm, dintr-o caracterizare făcută în 3 noiembrie 1974, că s-a născut la 7 iulie 1919 în Chișinău. În 1938 a absolvit liceul în Chișinău. A urmat trei ani cursurile Facultății de Drept. În 1944 s-a angajat funcționară la Ministerul de Finanțe, apoi la Ministerul

⁶⁶ ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. II, f. 4-5.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 104-107.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 41-42.

de Externe. Din 1949 a fost contabilă la Banca de investiții și apoi la CCL Alimentara, din Sectorul 4, București. Din 1956 era casnică. Potrivit caracterizărilor de la dosar, avea o participare redusă la activitățile obștești de pe plan local⁶⁹.

Reformele monetare din 1947 și 1952

În pofida eforturilor guvernului Groza de a menține puterea de cumpărare a muncitorilor în limite acceptabile, aceasta s-a erodat treptat. La 1 ianuarie 1947 salariul real însemna 40% din valoarea celui din 1938, pentru a ajunge, la 1 august 1947, la 20%. Salariul unui contabil ajungea la 2 155 800 de lei, în condițiile în care un ou costa 8 000 de lei bucata, laptele 15 000 de lei litrul, iar brânza 150 000 de lei kilogramul⁷⁰. Inflația afecta viața economică și eroda eforturile comuniștilor de a câștiga tot mai multă popularitate politică. Prin urmare, s-au căutat soluții care, pe de o parte, să reducă cantitatea de monedă de pe piață, iar pe de altă parte, să submineze pozițiile comercianților și industriașilor.

La 12 iulie 1947 s-a adoptat legea privind instituirea Comisiei Ministeriale pentru Redresare Economică, structură coordonată de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Această comisie a luat două decizii care au avut o influență majoră asupra evoluției ulterioare a economiei: obligativitatea cedării contracost, către BNR, a diverselor valori (practic a înlesnit confiscarea metalelor prețioase și a valutei) și reforma monetară. La 11 august, guvernul anunța populația să se înscrie la centrele de preschimbare a bancnotelor, care de altfel erau reduse la număr. Raportul de schimb era de 20 000 de lei vechi la 1 leu nou. Important este că au fost impuse limite la sumele ce puteau fi preschimbate. Agricultorii puteau schimba maxim 5 000 000 de lei, plus încă 2 500 000 dacă aveau cotele achitate. Salariații și pensionarii puteau schimba cel mult 3 000 000 de lei, iar cei fără ocupație, din azile sau militarii în termen, doar 1 500 000⁷¹.

La 15 august 1947, Adunarea Deputaților a votat Legea nr. 287, pentru reformă monetară. În aceeași zi, radioul a transmis două comunicate prin care informa populația cu privire la schimbarea banilor. Potrivit legii, procesul urma să se desfășoare până în ziua de 21 august, ora 20. Acțiunea a fost pregătită de comuniști în cel mai mare secret, astfel că partenerii lor de guvernare au fost informați despre reformă doar în ziua de 14 august. Reforma monetară a fost urmată de o serie de alte decizii cu impact socio-economic, cum ar fi adoptarea la 1 septembrie a unei legi pentru „raționarea consumului produselor alimentare și industriale de primă necesitate”⁷².

Potrivit lui Gheorghe Gaston Marin, pregătirea reformei a întâmpinat o serie de dificultăți. În primul rând, comuniștii au ocolit Ministerul de Finanțe, care încă mai era în mâinile liberalilor tătărăscieni. URSS a acordat un ajutor consistent prin intermediul lui I. D. Zlobin, adjunctul ministrului de Finanțe de la Moscova⁷³. La rândul său, Alexandru Bârlădeanu confirmă această ipoteză. Toate planurile pentru reformă au fost făcute la Ministerul Economiei Naționale, sub atenta coordonare a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Reforma era necesară deoarece inflația crescuse alarmant pe fondul pagubelor produse

⁶⁹ *Ibidem*, f. 8.

⁷⁰ Valentin Vasile, *Viața cotidiană a românilor...* p. 123.

⁷¹ Idem, *Consecințele reformelor monetare asupra vieții sociale (1947-1952)*, în „Arhivele Securității”, nr. 4, coord. Silviu B. Moldovan, 2008, p. 409-412.

⁷² Sabina Marițiu, *Din istoria monetară a României*, București, BNR, 2006, p. 37-41.

⁷³ Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări de viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 128.

de război, a secetei și a migrației capitalurilor străine din fața sovietizării. Reforma urma să aibă și un „caracter de clasă”, un motiv în plus, afirma Bârlădeanu, pentru ocolirea liberalilor. Cât despre colaborarea cu Vijoli în timpul acțiunii, acesta spunea că aproape mereu avuseseră propuneri asemănătoare și că se înțeleseseră foarte bine⁷⁴. Lucru explicabil prin prisma pregătirii serioase a celor doi, probabil singurii cu studii consistente de economie din nucleul ce lucrase la implementarea reformei monetare.

Documentele de partid și propaganda vremii înfățișau reforma monetară ca pe o acțiune care s-a bucurat de susținere din partea societății; în realitate lucrurile se prezentau oarecum diferit. Annie Bentoiu era la munte, pe Valea Prahovei, când a auzit la radio că urma o stabilizare monetară. O măsură care să pună capăt inflației era așteptată, însă restricțiile impuse populației la schimbarea leilor arătau că „stabilizarea se vădea a fi o mare confiscare”. În zilele reformei, peisajul surprins în Brașov și București era dezolant. Magazinele aveau obloanele trase, la casele de schimb erau cozi imense, iar prețurile începeau să crească imediat după schimbarea leilor⁷⁵. Unele servicii publice au devenit aproape inaccesibile unor categorii sociale. În toamna lui 1947, un funcționar plătea un salariu întreg pe un bilet de tren București – Constanța⁷⁶. Inclusiv la nivelul Biroului Politic se recunoștea că puterea de cumpărare a muncitorilor, în septembrie 1947, se situa în jurul valorilor de 56 și 63% din puterea de cumpărare din 1938. Acest procent convenea însă liderilor comuniști, orice creștere a salariilor compromițând reforma monetară în contextul lipsei mărfurilor de pe piață și al problemelor legate de aprovizionare⁷⁷. Inclusiv Aurel Vijoli avea temeri că o valoare a puterii de cumpărare de 60% din valoarea din 1938 ar fi fost prea mult pentru capacitatea pieții de a se asigura cu mărfuri la acel moment⁷⁸.

Pe lângă relativa eficiență economică, liderii comuniști au văzut în reforma monetară o luptă ideologică dusă împotriva acumulărilor de capital. Și nici nu au ezitat să recunoască faptul că prin această măsură lovea în dușmanul de clasă. De altfel, nu au lipsit nici arestările și nici condamnările pentru speculă, sabotaj, infracțiuni la bursă⁷⁹. Aurel Vijoli, unul din artizanii acestei reforme, susține în memoriile sale că obiectivul final al acestor măsuri era ca guvernul, prin sistemul bancar și prin credite, să acționeze asupra fondurilor „capitaliștilor”⁸⁰.

Ceea ce s-a întâmplat în august 1947 a fost o reformă pe cât de necesară economic pe atât de utilă politic. Rezultatul principal a fost slăbirea serioasă a capitalurilor în așteptarea asaltului final. În iunie 1948, tranziția spre „dictatura proletariatului” era finalizată din punct de vedere juridic. Monarhia a fost abolită în ultimele zile ale anului 1947, în februarie 1948 PCR a asimilat PSD, iar în aprilie același an a votat o nouă constituție care instituia *de jure* Republica Populară Română și transforma Camera Deputaților în Marea Adunare Națională. Puterea politică era în mâinile celor care se erijau în apărătorii și reprezentanții muncitorimii. În paralel cu derularea acestor transformări politice, au început și schimbările structurale în arhitectura societății. O

⁷⁴ Alexandru Bârlădeanu face aceste afirmații în notele explicative ale volumului Gh. Zane, *Memorii 1939-1974*, București, Editura Expert, p. 269.

⁷⁵ Annie Bentoiu, *op. cit.*, p. 236-238.

⁷⁶ Ștefan Marițiu, *Starea de spirit a populației în contextul reformei din august 1947*, în Romulus Rusan (editor), *Anul 1947 – căderea cortinei*, „Analele Sighet 5”, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 179.

⁷⁷ ANR, fond CC al PCR. Cancelarie I, dosar 28/1947, f. 8.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 11.

⁷⁹ Valentin Vasile, *Consecințele reformelor monetare...*, p. 413-414.

⁸⁰ Aurel Vijoli, *op. cit.*, p. 99.

măsură care a generat o astfel de schimbare majoră a fost naționalizarea unităților industriale și a instituțiilor financiare, proprietatea privată fiind considerată definitivă pentru societatea veche condamnată la dispariție⁸¹. Ceea ce s-a întâmplat la 11 iunie 1948 a fost, din multe puncte de vedere, o formalitate. Capitalul românesc nu mai avea nicio putere, iar economia nu mai era demult una care să funcționeze după regulile pieței și ale concurenței. Drumul spre economia planificată era asigurat.

Imediat ce au avut pârgurile necesare, comuniștii și-au pus în practică viziunea asupra dezvoltării economiei prin industrializare. Acest lucru este vizibil chiar din sumele alocate investițiilor în „mijloacele de producție industrială”. Cele 82 de miliarde de lei, prevăzute în planul pe 1949, au fost distribuite astfel: 47,2% industrie, 21,2% transporturi și căi de comunicație, 11,2% cultură, 9,3% administrația de stat, 9,4% agricultură și silvicultură, iar 1,7% comerț interior. Din suma totală acordată industriei, 36% mergeau spre industria grea și doar 10% spre industria ușoară⁸². După cum observăm, disproporția foarte mare dintre suma alocată industriei și cea atribuită comerțului interior reliefează faptul că aprovizionarea populației nu reprezenta un obiectiv major al noii puteri. Acest lucru anulează uzitarea abuzivă a expresiei „bunăstarea maselor”, care abunda în discursul oficial.

În planul pe anul 1950, proporția investițiilor a rămas, în linii generale, aceeași ca în 1949. Modificările operate au dus la o creștere ușoară a procentului acordat investițiilor în industrie, care a trecut de 50%, dintre care doar 2,3% au fost repartizate industriei alimentare. Industriei construcțiilor i-au fost alocate 5,2%, iar comerțului 1,7%⁸³. La începutul anilor '50, aprovizionarea populației se făcea încă pe sistemul cartelelor, iar noua „putere populară” acorda investițiilor în industria alimentară numai 2,3% din suma totală. Este o evidentă disonanță între discursul propagandistic și dorința partidului de a-și construi o solidă bază socio-economică cu orice preț. În discursul oficial, nivelul de trai nu impunea investiții consistente în industria bunurilor de consum. Bunăstarea avea să vină odată cu dezvoltarea „mijloacelor de producție”. În pofida discursului oficial, atenția acordată calității vieții a fost una tangențială.

La mijlocul lunii decembrie 1950, era publicată decizia Plenarei CC a PMR în legătură cu primul plan cincinal. Populația era anunțată că cele două planuri anuale au pregătit terenul pentru intrarea într-o nouă etapă. Așa cum reiese din primul articol al Legii privind planul cincinal, scopul principal al acestuia era „construirea bazei economice a socialismului în RPR”. În termeni concreți, după acești cinci ani, partidul își propunea ca în industrie să nu mai existe nimic care să amintească de vechea organizare capitalistă, iar în agricultură și comerț, libera inițiativă să fie mult îngăduită⁸⁴.

Investițiile masive în industria grea, lipsa produselor de larg consum și dezechilibrul balanței externe au făcut ca după naționalizare inflația să aibă din nou un trend ascendent. Una din justificările liderilor de partid făcea trimitere la acumulări masive de lichidități în mediul rural, la așa-numiții chiaburi, prezentați ca principalii răspunzători pentru situația dată. Soluția Moscovei, impusă Bucureștiului a fost realizarea unei noi reforme monetare. La fel ca în 1947, consultanța externă a venit dinspre I. D. Zlobin, acum academician sovietic, ce a primit de la Dej sarcina înființării unei comisii care să evalueze situația financiară a țării. Obiectivul central era evidențierea disfuncționalităților

⁸¹ Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României...*, p. 25.

⁸² ANR, fond CC al PCR. Secția Economică vol. I, dosar 15/1949, p. 193.

⁸³ *** *Legea pentru planul de stat al Republicii Populare Române pe anul 1950*, în „Probleme economice”, nr. 1, 1950, p. 19.

⁸⁴ *** *Legea pentru Planul cincinal de dezvoltare a economiei naționale a Republicii Populare Române pe anii 1951-1955*, în „Probleme economice”, nr. 12, 1950, p. 10.

din sistemul financiar-bancar. Un raport în acest sens a fost prezentat în Biroul Politic al CC al PMR, din 27 noiembrie 1951. Printre problemele principale identificate se numărau insuficienta aprovizionare a populației și lipsa controlului pieței și mărfurilor⁸⁵.

Prin prisma poziției de președinte al Băncii de Stat, Aurel Vijoli a fost direct implicat în această operațiune. În septembrie 1951, Aurel Vijoli a realizat un raport privind nivelul circulației financiare din piață, în care a susținut că o nouă reformă nu ar face decât să reducă cantitatea de monedă, dar nu ar rezolva problemele reale ale economiei⁸⁶. Nu era singurul care credea acest lucru. Însuși Vasile Luca se arăta sceptic față de necesitatea reformei, nefiind de acord cu ideea, care circula la vârful PMR, că 16 miliarde de lei erau blocați la țărani chiaburi, ceea ce contribuia la creșterea inflației⁸⁷. De altfel, la Moscova se știa, la finalul anului 1951, că principalii consilieri ai lui Vasile Luca de la Finanțe, Vasile Modoran și Alexandru Iacob, dar și președintele Băncii de Stat, Aurel Vijoli, s-ar opune reformei monetare⁸⁸.

La 25 ianuarie 1952, la ședința plenară a CC al PMR, Gheorghiu-Dej a făcut un apel la mobilizare generală. Acesta afirma că partidul trebuia să îndrume muncitorimea pentru a realiza această reformă și pentru a întări noul leu. Liderul PMR le-a cerut membrilor Comitetului Central să fie mai pregătiți, „să cunoască toate aspectele economiei noastre”. Cei care aveau să arate indiferență și lipsă de implicare erau pasibili de cele mai dure pedepse din partea partidului. Nu exista loc decât pentru o implicare totală:

[...] cei care nu-și vor îndeplini sarcinile, care nu vor arăta interes, indiferent în care sector, vom lua atitudine, vom pune în fața Secretariatului, al Biroului Politic sau Comitetului Central, vom merge până la excludere din partid și excludere din organul din care face parte. Mai multă fermitate, mai multă disciplină și mai bună organizare și un control efectiv, operativ⁸⁹.

O serie de decizii ale guvernului și partidului au creat o atmosferă de tensiune în jurul datei reformei. Încă de la sfârșitul anului 1951 existau zvonuri referitoare la o nouă schimbare a banilor. Însă, ceea ce a alarmat populația cel mai mult a fost decizia de a închide magazinele pentru 48 de ore. Această informație a generat o febră a cumpărăturilor, populația achiziționând bunuri pentru a-și face provizii, dar și pentru a scăpa de bani. În paralel, foarte mulți funcționari sau angajați în sistemul comercial au depus sume foarte mari la sucursalele CEC. Mai mult, atunci când magazinele s-au închis, s-a înregistrat o afliuență de consumatori în restaurante⁹⁰. După cum vom vedea, această stare de spirit se va transforma într-un cap de acuzare la adresa celor care au organizat reforma monetară.

La 27 ianuarie 1952, Guvernul și Partidul anunțau că a doua zi va avea loc o nouă stabilizare monetară. Rata de schimb a fost de 100 de lei vechi pentru 1 leu nou, acordată persoanelor particulare pentru suma de până la 1 000 de lei. Cea mai puțin favorabilă rată a fost de 400 de lei vechi pentru 1 leu nou, ca preschimbare pentru economii individuale de peste 3 000 de lei. Au fost puse în circulație monede divizionare metalice de 1, 3, 5, 10 și 25 de bani, iar noile bilete de hârtie sub forma bancnotelor de

⁸⁵ Valentin Vasile, *Banii, zvonurile și politica. Reforma monetară din ianuarie 1952*, în „Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis”, t. 5, 2013, p. 524.

⁸⁶ Gheorghiu Onișoru, *Pecetea lui Stalin...*, p. 71.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 77.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 99.

⁸⁹ *** *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al PMR*, vol. IV (partea I), 1952, studiu introductiv Ioan Scurtu, București, Arhivele Naționale ale României, 2006, p. 7.

⁹⁰ Valentin Vasile, *Banii, zvonurile și politica...*, p. 326.

1, 3, 5, 10, 25 și 100 de lei. Operațiunea s-a derulat între 28 și 31 ianuarie, în țară funcționând 5 514 centre de schimb⁹¹.

În memoriile sale, Gheorghe Zane afirmă că obiectivul principal al reformei monetare din 1952 a fost să anuleze rezervele financiare ale țărănimii. Din acest motiv, a și fost primită cu ostilitate în mediul rural. La fel ca în 1947, principala problemă a fost aprovizionarea magazinelor. Aflând de reformă, populația a golit rafturile de mărfuri. Inclusiv membri ai familiilor unor înalți demnitari stăteau la cozi pentru a cumpăra bunuri de multe ori inutile, însă ideea era de a cheltui banii și de a nu rămâne cu rezerve care să nu mai poată fi folosite ulterior. Pentru Zane, organizarea reformei a fost „un fiasco”, fapt dovedit și de necesitatea folosirii mijloacelor represive împotriva populației revoltate de această măsură⁹².

Rezultatele reformei monetare au fost discutate în cadrul Biroului Politic, la ședința din 19-21 februarie 1952. Miron Constantinescu a fost însărcinat să redacteze un raport asupra reformei monetare. Dezbaterile pe marginea documentului au marcat primele tensiuni între Vasile Luca și Miron Constantinescu. Acesta din urmă a prezentat un raport al Băncii RPR, referitor la reformă monetară, față de care a avut critici foarte dure. Vasile Luca a încercat să-și apere oamenii din subordine. Însă, din mai multe zone au venit critici la adresa „elementelor nesănătoase” din aparatul Băncii de Stat. În a doua zi a ședinței, pe 20 februarie, Ana Pauker a lansat ideea demiterii lui Aurel Vijoli de la conducerea Băncii Republicii Populare Române; măsura a fost acceptată relativ repede și de ceilalți, inclusiv de Teoharie Georgescu și Vasile Luca⁹³.

Discuțiile principale s-au dus în jurul problemei cantității de monedă aflată în circulație înainte și în timpul reformei monetare. Miron Constantinescu atrăgea atenția asupra faptului că, la momentul schimbării banilor, în circulație existau cu 10 miliarde de lei mai puțin. Acest lucru era în dezavantajul statului, care și-ar fi dorit ca o cantitate

⁹¹ Idem, *Reforma monetară din 1952...*, p. 529.

„ART. 5. Prețul de cumpărare al aurului de către Banca de Stat se fixează la 12 lei și 45 bani pentru 1 gram aur fin.

ART. 6. Pe baza conținutului în aur fin al noului leu, prevăzut la art. 4 al prezentei Hotărâri, cursul leului față de rublă se stabilește, începând din 28 Ianuarie 1952, la 2 lei 80 bani pentru una rublă.

Banca de Stat va stabili cursul valutei străine față de leu în mod corespunzător.

În cazul că, în viitor, valutele străine își vor schimba conținutul lor în aur sau cursurile, Banca de Stat va stabili cursul acestor valute față de leu.

ART. 7. Bani vechi se vor schimba în bilete ale Băncii de Stat, bilete de tezaur ale statului emise de Ministerul de Finanțe și moneda divizionară fără limitare, precum urmează:

Pentru populație și întreprinderile particulare schimbului se face în mod individual, pe baza următoarelor norme:

a) sumele în numerar până la 1 000 lei vechi inclusiv se vor schimba în raportul de 100 lei vechi pentru 1 leu nou;

b) sumele în numerar până la 3 000 lei vechi inclusiv se vor schimba astfel: 1 000 lei în raportul prevăzut la punctul «a» de mai sus, iar restul până la 3 000 lei vechi inclusiv, în raportul de 200 lei vechi pentru 1 leu nou;

c) sumele în numerar peste 3 000 lei vechi se vor schimba astfel: 3 000 lei vechi se vor schimba în condițiile prevăzute la punctul «b» de mai sus, iar restul se va schimba în raportul de 400 lei vechi pentru 1 leu nou.

Pentru întreprinderile, instituțiile și organizațiile de stat, cooperatiste și obștești, schimbul numerarului se va face în raportul de 200 lei vechi pentru 1 leu nou” (*Hotărâre nr. 147 din 26 ianuarie 1952 a Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române și a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român cu privire la efectuarea reformei bănești și la reducerile de prețuri*, în „Buletinul Oficial”, nr. 7, 26 ianuarie 1952).

⁹² Gh. Zane, *op. cit.*, p. 171.

⁹³ *** *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al PMR*, vol. IV (partea I), 1952, p. 19.

cât mai mare de bani să fie la populație, pentru a fi „confiscată” prin reformă și să nu fie pus în situația de a-și confisca singur banii din conturi⁹⁴. Luând apărarea Băncii de Stat, Vasile Luca a susținut că este posibil ca Vijoli să fi făcut greșeli, dar nu era corect să fie scos „țap ispășitor”, deoarece „a muncit zi și noapte” pentru reformă. Mai mult, acesta a încercat să-i dea o replică lui Miron Constantinescu, afirmând că era de acord că în banca centrală erau multe „elemente dușmănoase”, însă nu existau doar acolo, ci și la alte instituții, de exemplu la Planul de stat, cu referire la Comisia de Stat a Planificării⁹⁵. Cu toate acestea, discuțiile tensionate și presiunile puse pe ministrul de Finanțe l-au făcut ca în final să accepte demiterea lui Vijoli și desființarea organizației de partid de la Banca de Stat⁹⁶. Luca insista că, în pofida greșelilor, banca centrală și-a făcut datoria în timpul reformei și pentru a clarifica acest lucru era de acord cu arestarea și anchetarea lui Aurel Vijoli⁹⁷.

În ultima zi a ședinței Biroului Politic din 19-21 februarie, Dej a lansat câteva acuzații directe la adresa Băncii de Stat. Liderul PMR susținea că, în septembrie 1951, când se discutau în Biroul Politic despre reformă, Banca a dat o circulară prin care a menținut agențiile deschise sâmbăta după-amiază și duminica, fapt care a alarmat populația. Prin urmare, s-au înregistrat o creștere a consumului și o tendință accelerată a populației de a-și plăti impozitele și dările către stat „ca să nu fie prinși ei, ci păgubit să fie statul, să nu fie sterilizați banii la păturile avute ale populației”⁹⁸.

La 27 februarie 1952, cu două zile înainte de Plenara CC al PMR, în care Vasile Luca și colaboratorii săi aveau să fie destituiți din funcție. Aurel Vijoli a reacționat, și a dat o declarație în care arăta că Miron Constantinescu i-ar fi îngreunat munca în timpul reformei financiare. Fostul guvernator îl acuza pe șeful Comisiei de Stat a Planificării (CSP) că ar fi vrut să implice prea mult structurile partid în acțiunile reformei. De exemplu, organizațiile regionale de partid aveau să opereze schimbul de bani. Vijoli s-a opus acestui lucru și a afirmat că doar funcționarii Băncii de Stat puteau face aceste operațiuni. Chestiunea a fost discutată și între Vasile Luca, Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu și Aurel Vijoli. Acesta din urmă susține că la întâlnirea în patru ar fi declarat că șeful CSP prezintă desfășurarea reformei într-un mod inexact, ceea ce l-a transformat într-un adevărat dușman pentru el⁹⁹.

Dificultățile implementării reformei i-au permis lui Dej să caute motive pentru a lansa atacul final împotriva grupului Pauker – Luca – Georgescu. Astfel, la Plenara CC din 28 februarie – 1 martie 1952, lui Vasile Luca i s-au adus acuze în privința organizării reformei. Aurel Vijoli se afla și el printre cei învinuiți că ar fi pus piedici. Pe lângă suspiciunea că ar fi ascuns adevărata valoare a circulației fiduciare, fostului președinte al Băncii de Stat i se imputa din nou faptul că ar fi fost în spatele unor zvonuri ce ar fi impulsivat populația să scape de o parte din lichidități. Șerban Avram, șeful CEC, a susținut aceste acuzații, afirmând că, în decembrie 1951, depunerile la banca sa au crescut de la 50 la 120 de milioane de lei, iar pe holuri, la ghișee, oamenii vorbeau despre reformele din Polonia. Acesta a afirmat că l-a informat mereu pe președintele Băncii de Stat despre situație, doar că acesta nu a luat nicio măsură¹⁰⁰. La finalul plenarei, Dej a

⁹⁴ *Ibidem*, p. 25.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 28.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 65.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 78.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 85.

⁹⁹ ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. III, f. 38.

¹⁰⁰ *** *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al PMR*, vol. IV (partea I), 1952, p. 184-185.

lăsat impresia că va exista o „anchetă blândă”, care să lămurească situația: „Acum să nu mergem cu iataganul, să dăm peste cap. Există o comisie care va cerceta pe fiecare de acolo. Însuși Vijoli urmează să fie cercetat”¹⁰¹.

La 27 martie, Vijoli a fost arestat alături de o serie de funcționari ai Băncii de Stat¹⁰². Însă, din momentul destituirii și arestării, acesta a fost supus unei „cercetări” în interiorul partidului. Toată activitatea sa din timpul războiului și de după 1944 a fost reevaluată pe baza mărturiilor unor foști colaboratori și pe baza propriilor declarații. Mărturiile adunate de la oameni cu care a lucrat arată un tehnocrat prea puțin dispus să cedeze presiunilor partidului; o persoană care, deși adeptă a principiilor economiei planificate și supunerii Băncii de Stat noilor politici, se pare că a încercat să mențină specialității vechi în instituție, iar deciziile să fie luate chiar de cei care se pricepeau.

Într-o caracterizare dată în decembrie 1948, Constantin Mihalache, instructor la Banca de Stat, îl prezenta într-o lumină foarte bună. Serios, muncitor, profesionist, cu vederi democratice, implicat în viața de partid a celulei din bancă după 1944¹⁰³. Gheorghe Stanciu, secretarul organizației de partid din Bancă, susținea într-o referință că, în 1949, când a vrut să-i prezinte un raport lui Vijoli, printre altele despre lupta de clasă din Bancă, acesta ar fi avut o ieșire nervoasă, afirmând că nu exista luptă de clasă în Bancă și că nu trebuia să se spună astea mai departe, deoarece vor fi criticați de partid. Stanciu a adus în discuție conflictul cu directorul de cadre Florian Vaida, care ar fi cerut îndepărtarea unor „elemente reacționare”. Vijoli i-ar fi spus acestuia că partidul nu este în stare să judece membrii din punct de vedere profesional și că referințele se strângeau doar de la ușieri și oameni de serviciu. Mai mult, Vijoli ar fi afirmat la o ședință că celor de la „Cunoașterea cadrelor”, probabil o formulă ironică, li s-au dat salarii prea mari. Se pare totuși că în fața structurilor de partid mai înalte nu mai era atât de vertical, ceea ce l-a făcut pe Stanciu să afirme că și-a nuanțat uneori poziția, descriindu-l lingușitor, oportunist și fără orizont politic¹⁰⁴.

Dinspre partid era mereu criticat pentru nivelul său ideologic redus, dar și pentru că proteja funcționarii vechi din bancă. Ioan Opațchi, fost șef de cadre în Banca de Stat, afirma, la 10 iunie 1950, că Vijoli era un profesionist, dar nu era destul de ridicat ideologic; că s-a înconjurat de elemente necorespunzătoare, lipsite de pregătire ideologică, care aveau mare influență asupra lui, acest lucru atenuând lupta de clasă în instituție. Prin atitudinea lui împăciuitoare față de angajații vechi, discredita direcția cadrelor din Bancă¹⁰⁵. În decembrie 1948, un alt funcționar al băncii, Sebastian Ionescu, spunea că îl cunoștea pe Vijoli din 1934. Îi reproșa la momentul respectiv că avea mare respect față de ierarhia burgheză și că nu înțelegea „lupta de clasă”:

Tovarășul Vijoli nu știe că partidul este mai presus de oricine și orice. Lui [Partidului – n.n.] trebuie să-i aducem la cunoștință tot, îndeosebi păcatele noastre, greșelile noastre. De aceea se supără atunci când un funcționar al băncii relatează partidului ceva, fie din inițiativă proprie, fie la cerea partidului¹⁰⁶.

În fața partidului, Vijoli a încercat să se discolpe de unele învinuiri, ceea ce arată că i-au fost aduse la cunoștință în acea lună cuprinsă între destituirea din funcție și

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 257.

¹⁰² Gheorghe Onișoru, *Pecetea lui Stalin...*, p. 165.

¹⁰³ ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. II, f. 122-123.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 130-132.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 137.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 140-142.

arestare. Într-o declarație din 10 martie 1952, Vijoli susținea că nu a respins pe nimeni din cei propuși să fie eliminați după 1944, doar că ceruse ca unele dosare să fie revizuite pentru că documentele nu se pliau pe referatul direcției de cadre. Despre Opaschi a afirmat că era vanitos și nesincer, încercând să arate că el era totul în problema cadrelor. Vijoli ar fi refuzat să ia măsurile de personal cerute de partid, motivând că șeful de cadre i-ar fi prezentat date eronate și că deși a fost ajutat, făcându-i-se critica, el nu se îndrepta. Prin urmare, a și fost mutat de la bancă la Uniunea Meșteșugarilor¹⁰⁷.

La câteva zile, într-o autobiografie din 18 martie 1952, Aurel Vijoli se străduia să-și construiască imaginea unui om persecutat pentru convingerile sale politice, dar util partidului. De exemplu, a scris că ar fi primit diferite sarcini cât a fost angajat la BNR fără să fie întrebat dacă le acceptă sau nu. Spune că a primit acceptul partidului de a fi numit Director al Direcției Prețurilor din Ministerul Industriei, cu condiția de a da informații. După două luni a motivat că este bolnav și a demisionat. Mai adăuga că, în perioada cât a fost în Comisia de camuflare a bunurilor evreiești, a depus eforturi ca procesele să se judece în favoarea inculpaților, iar în trei dintre cele care s-au terminat cu anumite condamnări a făcut opinie separată. Și când a fost numit, și când s-a retras din această comisie a informat partidul, primind aprobare pentru acțiunile sale. În 1943, a fost demis din funcția de inspector și numit funcționar la direcția statistică, oficial victimă colaterală a unui proces intentat băncii de un fost secretar general, neoficial pentru că s-ar fi aflat că era comunist. Responsabilitățile de la locul de muncă l-au făcut să aibă o viață retrasă, fără prieteni¹⁰⁸.

În ceea ce privește statutul social și activitatea politică, Vijoli a încercat să-și construiască profilul unui funcționar cu avere medie, implicat în acțiuni ce condamnau nedreptățile la care erau supuși colegii săi. Nu avea proprietăți, doar o casă pe strada Ieremia Movilă nr. 10, în București. În ceea ce privește convingerile comuniste, le-ar fi avut înainte de a intra funcționar la BNR. A organizat câteva mișcări ale salariaților care aveau revendicări salariale, în anii 1925-1926. Ar fi dus o propagandă împotriva lui Antonescu și a războiului pe „toate căile posibile”, deși acest lucru nu reiese din niciun document și nici nu sunt date exemple clare de atitudini. Ar fi organizat împreună cu Anton Alexandrescu un grup al Uniunii Patrioților în BNR, în timpul războiului. Săptămânal, la el acasă, aveau loc ședințe de partid. După 1944, cât a funcționat Frontul National Democrat, a fost șeful colectivului economic al acestei structuri. A fost ales deputat de Arad în 1946 și deputat de București în Marea Adunare Națională în 1948. A ținut să sublinieze că a fost, la început, singurul comunist din conducerea băncii de stat, postură din care a dus o luptă zi de zi „cu reacțiunea pentru a impune linia partidului și a urmări operațiunile ce le fac”. După etatizarea băncii, a impus ca cei care primeau credite să nu poată scoate banii din propriile firme, ceea ce a făcut ca în momentul naționalizării unele întreprinderi să aibă un capital consistent¹⁰⁹.

În ceea ce privește reforma monetară din 1947, Vijoli susținea că a fost făcută de BNR, prin stăruința lui, peste voința guvernatorului care era liberal. Procesul cel mai durat a fost transformarea Băncii de Stat din bancă capitalistă în bancă socialistă, de ajutor fiindu-i literatura sovietică, din care a tradus peste 20 de cărți. După o vizită în URSS, și-a dat seama că, dintre republicile socialiste, RPR avea cel mai adaptat sistem bancar la cel sovietic. Recunoaște că au fost și greșeli, iar cea mai mare, după ce l-a

¹⁰⁷ Idem, dosar V-80, vol. III, f. 75-77.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 62-63.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 64-67.

lămurit Controlul de Partid, a fost rămânerea în bancă a mai multor „elemente dușmănoase”. În legătură cu angajații băncii, la nivelele mijlocii și mici personalul era calificat, conducerea superioară nu se ridica la exigențele impuse, după opinia sa. A încercat să răspundă acuzelor legate de păstrarea angajaților vechi, susținând că a avut în intenție ca, după adaptarea sistemului bancar la cel socialist, să schimbe personalul băncii în cote de câte 10%. Însă, văzând că lucrurile evoluau în general bine, a neglijat acest aspect. Mai mult, afirma că nu trebuia să se mulțumească doar cu scoaterea celor propuși de secția cadre. În pofida declarațiilor date despre el, în anii din urmă, de alți angajați, a susținut că nu a fost criticat de cei de la partid și că nici nu i-a adus nimeni la cunoștință „lipsurile” care i se imputau. Conflictul pe care l-a avut cu Miron Constantinescu îl pune pe seama lipsei sale de tact, dar se angaja să-și repare toate greșelile în viitor¹¹⁰.

După două zile, Aurel Vijoli a dat o nouă declarație, prin care completa autobiografia scrisă la 18 martie 1952. A afirmat că, după ce a fost la Moscova, și-a dat seama că în RPR planul de casă se realiza mult mai greu din cauza sectorului particular, care avea o pondere încă destul de mare, fapt ce implica măsuri de control suplimentare. În plus, productivitatea era mai mică în RPR. Despre instructorii trimiși în țară să supravegheze reforma, spune că le-a interzis să se vorbească la telefon despre acest lucru, dar că nu i-a supravegheat suficient de bine; și că, deși interzisesse să se ia notițe cu instrucțiunile, la fel, nu a verificat, pe ideea că, dacă se produceau scurgeri de informații, ele nu mai puteau schimba cu nimic evoluția evenimentelor. Iar în situația reducerii de personal, nu a dat dispoziții cu privire la colaborarea cu partidul în această direcție, ceea ce consideră ca fiind o lipsă. A cerut ca responsabilii de cadre din sucursale să nu mai comunice direct cu șeful direcției de cadre din centrală, astfel ca directorul de sucursală să nu știe nimic și să fie ocolit de aceste discuții. A cerut directorilor să nu modifice notele responsabililor cu cadre, iar dacă aveau completări să le facă separat¹¹¹.

După arestare, a fost supus unei anchete dure, menită a-l face să dea declarații nu atât în ceea ce privește neajunsurile ce i se imputau, ci pentru a cimenta rechizitoriul împotriva lui Vasile Luca. Scăpând de acuzații, Aurel Vijoli a fost folosit în calitate de martor al acuzații în procesul intentat fostului ministru de Finanțe. În cadrul interogatoriilor la care a fost supus, Vijoli a afirmat că politica dusă de Luca după 1947 a avut ca efect creșterea prețurilor și, prin urmare, o inflație ce a ridicat nivelul masei monetare aflată în circulație. Mai mult, Vasile Luca i-ar fi reproșat că ar fi dat informații despre sume mari de bani „tezaurizați în mediul rural”, care ar fi arătat politica greșită dusă față de țărani înstăriți. Mai mult, Vijoli ar fi pus pe seama fostului ministru de Finanțe o serie de acuze care i se aduceau în privința reformei monetare din 1952, și anume oprirea unor plăți și creșterea nivelului de încasare a impozitelor¹¹².

Eliberat în 1954, Aurel Vijoli părea să fie un personaj care încă merita să rămână în atenția Comisiei Controlului de Partid. O anchetă a acestei comisii din 1955, derulată probabil în contextul în care acesta dorea să fie reprimat în partid, a încercat să-l lege pe Vijoli de acțiuni de spionaj și de favorizarea cercurilor financiare liberale, în perioada în care fusese viceguvernator. Astfel, comisia de anchetă a cules informații din care reieșeau date potrivită cărora Vijoli i-ar fi transmis documente din interiorul BNR lui Remus Koffler și ar fi ascuns aceasta; că ar fi dat informații despre reforma monetară „spionilor” Alex Ștefănescu, Gibson și Milton. Vijoli susținuse că l-a cunoscut pe Ștefănescu, dar

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 68-74.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 80-82.

¹¹² Gheorghe Onișoru, *Pecetea lui Stalin...* p. 256-258.

că aflase târziu că este spion englez. Unele surse promovau ideea că Vijoli era bine văzut de britanici. Mai mult, era acuzat că l-ar fi angajat la BNR pe Ion Adămoiu, fost director financiar la o companie britanică, ce era condusă de Alex Ștefănescu¹¹³. Belu Zilber ar fi declarat despre Vijoli că acesta i-a cerut să mențină în consiliul de administrație al CEC unele elemente dubioase, precum Ghiță Pop. Jack Berman a declarat că Vijoli i-a spus în 1947 că a aprobat ca BNR să cumpere acțiuni ale Băncii Românești, instituție deținută de liberali. Când a plecat la Londra în calitate de consilier economic, Berman ar fi fost informat de Vijoli că BNR va vinde din rezerva sa de aur pentru a cumpăra o mie de tractoare Fordson¹¹⁴. Pentru ca lucrurile să fie și mai complicate, se arăta că Vijoli nu a fost întrebat niciodată, cât timp a fost anchetat de Securitate, despre relația lui cu Luiza Butculescu, cunoscută „agentă a serviciilor de spionaj din capitală”. Fostul guvernator BNR mai era acuzat că a mințit partidul pentru ca unii colaboratori ai săi să nu fie excluși, afirmând că el i-a implicat în munca din ilegalitate în timpul războiului¹¹⁵. Potrivit declarațiilor culese de la alte persoane, Vijoli a fost acuzat de următoarele: a sabotat creditarea economiei prin realizarea de planuri de credit BNR nereale; a realizat planuri de casă ale BNR nereale; a căutat să mențină distanță între BNR și organele de conducere ale statului, printre care și CSP, pentru a ascunde activitatea defectuoasă a BNR; a falsificat cifra circulației monetare existentă la data de 27 ianuarie 1952; a dus o politică capitalistă în ceea ce privește emisiunea BNR; a sabotat reforma monetară prin împulsionarea încasărilor la bugetul de stat, împiedicarea plăților către populație. La cercetări ar fi aruncat vina pe alte persoane¹¹⁶.

Într-un efort de reabilitare, Vijoli a încercat să se disculpe de aceste acuzații într-o scrisoare adresată lui Gheorghiu-Dej, datată 1 iunie 1956. Acesta îi spune liderului PMR că Manea Mănescu i-a propus un post de consilier la Ministerul de Finanțe cu acceptul lui Chivu Stoica, dar Vijoli voia și acceptul lui Dej, amintindu-i acestuia că, în urmă cu un an jumătate, îi promisese un post pe măsura încrederii partidului. Vijoli îi scria că are de gând să redacteze un memoriu pentru fiecare membru al Biroului Politic, în care să arate cum a fost arestat, cum a fost chinuit de Securitate, obligat să spună neadevăruri, să explice necazurile prin care trecuse. Dacă Dej considera că el trebuia să rămână doar profesor, fostul guvernator își asuma acest lucru, dar cerea să nu mai fie făcut sabotor sau deviator, pentru că, susținea el, a slujit mai bine de 30 de ani cauza comunistă, inclusiv în ilegalitate și solicita măcar să se repare nedreptățile făcute familiei lui¹¹⁷.

La 25 iulie 1956, Aurel Vijoli, profesor la Institutul de Studii Economice și Politice, a trimis o scrisoare președintelui Comisiei Controlului de Partid, prin care combătea învinuirea potrivit căreia ar fi sabotat reforma monetară. El susținea că nu s-a manifestat împotriva reformei și că a încercat prin activitatea sa să îndrepte greșelile altora. O parte din acuzații le pune în sarcina lui Miron Constantinescu, pe atunci președintele Comisiei de Stat a Planificării, care ar fi cerut lui Luca ca circulația monetară prevăzută în anteproiectul planului de casă al Băncii de Stat să fie redusă. Mai mult, susținea Vijoli,

¹¹³ ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. III, f. 8

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 9. Belu Zilber amintește doar o dată de Aurel Vijoli în prima versiune a memoriilor sale. Povestind un episod din toamna lui 1952, în care era interogat, spune că i s-ar fi cerut să declare „toate crimele pe care le-a făcut cu Lucrețiu Pătrășcanu, Ana Pauker, Vasile Luca, Teoharie Georgescu, Aurel Vijoli, Ștefan Voitec, Petre Năvodaru, Petea Petrescu, Ion Gheorghe Maurer, Carool Neuman și alții”. Herbert (Belu) Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, București, Humanitas, 1997, p. 99.

¹¹⁵ ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. III, f. 10.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 33-34.

măsurile propuse de el pentru reușita reformei monetare (achiziționarea unor cantități mai mari de cereale, încetinirea colectării impozitelor de la populației și a datoriilor către Banca de stat, creșterea volumului plăților de casă ale băncii) au fost respinse de Vasile Luca. Neîndeplinirea acestora a făcut ca, la momentul reformei, statul să nu aibă suficiente resurse ca să acopere necesarul de alimente al populației și să mențină prețurile pe piața liberă. Vijoli mai susținea că la centrele de schimb a banilor nu erau persoane cu pregătirea necesară, ceea ce a obligat Banca de stat să acorde ajutor; în consecință, unele filiale și-au suspendat activitatea, când era cel mai mare nevoie de ele, întârziindu-se astfel raportarea datelor privind reforma. Cu o zi înainte de reformă, Vasile Luca a stabilit o paritate de 200 de lei la un leu pentru întreprinderile de stat și Sovromuri; prin urmare, acestea au fost devalizate aproape de tot capitalul. Măsura era menită a evita situațiile în care particulari să schimbe bani prin intermediul întreprinderilor. În ceea ce privește plățile salariale, Miron Constantinescu l-ar fi împiedicat să trimită la timp circulara care prevedea achitarea devansat cu câteva zile a avansului pe luna ianuarie. Statul urmărea ca reforma să-l prindă cu sume cât mai mici în conturi. Din relatările lui Vijoli, reiese clar frica partidului de a rămâne cu lichidități mari la momentul reformei¹¹⁸. La 1 august 1956, Aurel Vijoli a revenit cu o nouă scrisoare adresată Comisiei Controlului de Partid, în care reia aceleași idei prin care respinge învinuățile pentru reforma monetară din 1952¹¹⁹.

După ce a fost eliberat, în 1954, a primit relativ repede dreptul să predea, ocupând postul de șef al catedrei de „Circulație bănească și credit” la Academia de Studii Economice. În 1956, a fost reprimit în partid, iar un an mai târziu a fost numit ministru de Finanțe, funcție pe care o va ocupa până în 1968 când s-a pensionat¹²⁰. În 1960, a fost numit în Comitetul Central al PMR, apoi a fost ales deputat în Marea Adunare Națională unde, după 1968, a deținut funcția de președinte al Comisiei permanente economico-financiare. În 1973, a fost numit membru al Consiliului Superior al Dezvoltării economice și sociale¹²¹. A avut și o activitate publicistică, publicând trei cărți: *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatare din Țările Române și România burghezo-moșierească*, București, Editura Științifică, 1958; *Organizarea finanțării, creditării și decontărilor*, București, Editura Științifică, 1962; *Din prefacerile sistemului bănesc și de credit*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980. Ultima, scrisă cu un an înainte de a deceda, este o lucrare cu un pronunțat caracter memorialistic.

Dintr-o anumită perspectivă, putem spune că, pentru comuniști, Aurel Vijoli a fost omul potrivit la locul potrivit. Bine pregătit profesional, respectat și apreciat în breaslă, a asigurat PCR-ului intrarea într-o instituție foarte importantă, Banca Națională. Ulterior, a fost omul din spatele marilor reforme economice și financiare fără să aibă pretenția unei afirmări politice. A fost răsplătit pentru aportul la transformarea economică a României cu funcții importante în aparatul de stat, mai exact guvernator al BNR, ulterior președinte al Băncii de Stat. A reușit să mențină un anumit echilibru între cerințele partidului și rigorile profesionale. A încercat să mențină banca centrală departe de unele lucruri absurde, impuse de obediența unor activiști de partid, iar acest lucru l-a costat atunci când a devenit victimă colaterală în „mazilirea” lui Vasile Luca. Arestat și anchetat, a

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 21-28.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 17-20.

¹²⁰ Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 618.

¹²¹ ANR, fond Colecția 53, dosar V-80, vol. II, f. 3.

fost folosit de partid ca martor împotriva fostului ministru de Finanțe. Recunoscător, partidul avea să-l reabiliteze și să-i acorde din nou încredere. După 1958 a ocupat poziții importante în Guvern și în partid. Aurel Vijoli este unul din tehnocrații din umbră ale cărui decizii au marcat drumul României spre economia planificată.

THE TECHNOCRAT BEHIND THE CURTAIN: AUREL VIJOLI
AND PLANNED ECONOMY IN THE “DEMOCRATIC-POPULAR” ROMANIA
(Summary)

Keywords: Romanian National Bank, monetary reform, planned economy, communization, sabotage.

Aurel Vijoli is an important but very little known figure for Romania's post-war history. He was an official of the National Bank of Romania. He became a party member in 1943 and he helped the Communists gain control over the National Bank after 1945. Vijoli was one of the people concerned with the economic reforms promoted by the Communists after the war. He was appointed to important positions, such as Governor of the National Bank. From this position, he helped the Groza Government to implement financial and monetary policies. He had no political aspirations and he was an important witness in the trial of Vasile Luca. He was accused of sabotaging the economic reform; he was investigated and arrested. Two years later, he was released and he returned to the party. He was also appointed the minister of Finance. Aurel Vijoli remains one of the planned economy architects in post-war Romania.